

УДК 81'243

*О. С. Губарева,**Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків*

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетентності у студентів технічних ВНЗ, що має на меті створення під час занять необхідного штучного клімату, який спонукатиме студентів реалізовувати комунікацію відповідно до заданих тем. Створення сприятливого для комунікації психологічного клімату є ключовим завданням при проведенні занять з іноземної мови. Комуніканти під час мовного спілкування мають досягати мети, тому сам процес комунікації може бути представлений як вид діяльності, котрий в свою чергу потребує виконання певних актів, котрі представлено в даній статті, а практичне заняття має відповідати вимогам встановленим для реалізації успішної комунікації.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікація, мовна компетентність, мовленнєва компетентність, стратегічна компетентність, соціокультурна та соціолінгвістична компетентність, дискурсивна компетентність.

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF TECHNICAL HIGHER SCHOOL STUDENTS

The article deals with the definition of communicative competence, its structure and ways of its development and realization during foreign language classes forming skills and abilities for further communication with native speakers.

Creation of a favorable psychological climate for implementing acts of communication and achieving foreign language communicative competence at such a level, that the skills and knowledge acquired during the training are adequately implemented in a natural language environment with native speakers, is the key aim of any practical training in a foreign language. In order to achieve partners' communicative goals, the text content, its linguistics form or expression are not the only leading factors. Communication as an activity is a system of elementary acts. Each act is defined by the subject that is the initiator of communication, the rules which the communication follows; the goals that participants should achieve in the process of communication; and the situation in which participants interact. In order to make a successful act of communication a person must carry out a specific number of actions. The steps, presented in the paper, must be used for students' training in order to create an on-the-spot communication in artificial verbal environment which is pretty close to the real one.

Key words: communicative competence, communication, strategic competence, language competence, speech competence, discourse competence, sociocultural and sociolinguistic competence.

РАЗВИТИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Статья посвящена проблеме формирования коммуникативной компетентности студентов технических вузов, целью которой является создание на занятиях необходимого искусственного климата, который будет побуждать студентов реализовывать коммуникацию в соответствии с заданными темами. Создание благоприятного для коммуникации психологического климата является ключевой задачей при проведении занятий по иностранному языку. Коммуниканты во время речевого общения должны достигать поставленной цели, поэтому сам процесс коммуникации может быть представлен как вид деятельности, который в свою очередь требует выполнения определенных актов, которые представлены в данной статье. Само практическое занятие должно соответствовать требованиям установленным для реализации успешной коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникация, языковая компетентность, речевая компетентность, стратегическая компетентность, социокультурная и социолингвистическая компетентность, дискурсивная компетентность.

Одним із завдань українських педагогів, психологів та лінгвістів є створення найефективніших методів навчання мови з чітко вираженою комунікативною спрямованістю. Комунікативна спрямованість навчання перебуває протягом останніх десятиліть у центрі уваги педагогічної та методичної науки.

Основним завданням у навчанні іноземним мовам є розвиток таких здібностей студентів, які б спонукали до використання іноземної мови як інструмента в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток студентів засобами іноземної мови для їх підготовки та досягнення ними такого рівня комунікативної компетентності, який був би достатнім для здійснення спілкування у певних комунікативних сферах.

Мета публікації полягає у викладенні наукових принципів необхідних до застосування під час проведення занять з іноземної мови задля підвищення якості формування професійно компетентної особистості, однією зі складових котрої, відповідно до сучасних вимог, які висуваються до фахівця, є високий рівень іншомовної комунікативної компетентності, особливо в межах фахової обізнаності. Саме цей факт спонукає надати великої уваги формуванню саме іншомовної фахової комунікативної компетентності у студентів вищих технічних закладів, що саме й підтверджує актуальність обраної теми.

Компетентнісний підхід у навчанні мов не є досить новим і постійно вдосконалюється, але у разі його успішної реалізації, є засобом забезпечення студентів корисними знаннями, необхідними для успішного досягнення цілей в реальних життєвих умовах, при цьому комунікативна компетентність розглядається як комплекс компетенцій: мовленнєвої, мовної, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної та стратегічної.

Мовна діяльність вивчалася такими відомими вченими як А. А. Леонтьєв і Л. С. Виготський. Окремі аспекти мовного спілкування були предметом аналізу лінгвістів при дослідженні мови і таких його елементів як дискурс і текст. Певне розуміння проблем мовного спілкування є складовою частиною лінгвістичних концепцій М. М. Бахтіна, Н. Н. Хомського, Л. В. Щерби.

Мова – це нормалізована система звуків, морфем, слів і правил їх з'єднання на морфологічному, синтаксичному, семантичному і логічному рівнях, тобто система знаків, є основним засобом спілкування членів даного людського колективу, засобом переробки і передачі інформації від покоління до покоління. Мовлення – це процес застосування мови при спілкуванні. Мова, як система, виключно суспільне явище, вона постійна, має нормативний характер і зобов'язує кожного, хто нею користується, підкорятися її законам. Мова – індивідуальна, динамічна, ситуативно зумовлена. Мова є самим універсальним засобом комунікації, оскільки при передачі інформації за допомогою мовних знаків сенс повідомлення втрачається найменше. Мовне спілкування – це вмотивований живий процес взаємодії між учасниками комунікації, який спрямований на реалізацію конкретної життєвої цільової установки, протікає на основі зворотнього зв'язку в конкретних видах мовленнєвої діяльності. Воно органічно включається в інші види діяльності людини (трудова, громадська, пізнавальна і т.д.). Мовне спілкування, як правило, здійснюється між декількома особами, кожна з яких є носієм активності і передбачає її в своїх співрозмовників. Мовне спілкування обопільне. Як і кожна соціальна активність людини – свідоме і цілеспрямоване. Найголовніша функція мови – комунікація. Комунікативна здатність людини ґрунтується на таких компетенціях, як: мовленнєва (розуміння, говоріння, письмо); мовна (знання фонетики, орфографії, лексики, граматики); дискурсивна (комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовних функцій із застосуванням адекватних мовних моделей – зразків); соціокультурна і соціолінгвістична (знання, вміння використовувати в спілкуванні і пізнання іншомовних соціокультурних і соціолінгвістичних реалій); стратегічна (розвиток здатності учнів до самостійного навчання і самовдосконалення, бажання спілкуватися, слухати, розуміти інших, адекватної оцінки і самооцінки).

Розвиток вищевказаних здібностей формує необхідного рівня комунікативну компетентність, реалізація якої є основною метою навчання іноземним мовам в їх використанні як інструменту в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає взаємозалежний комунікативний і соціокультурний розвиток студентів вищих навчальних технічних закладів засобами іноземної мови для підготовки їх до досягнення такого рівня комунікативної компетентності, який був би достатнім для спілкування в певних комунікативних сферах, а особливо при вирішенні професійних та наукових задач. Комунікативна компетентність – це сукупність мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної та стратегічної компетенцій.

Мовна компетенція (language competence) інтеграційна, включає мовні знання (лексичні, граматичні, фонетичні та орфографічні), відповідні навички. Знання лише мовного матеріалу не забезпечує формування мовленнєвих умінь, студенти мають окрім отримання відповідних мовних знань, набуті конкретні мовні навички для створення і розпізнавання інформації.

Мовленнєва компетенція (speech competence) ґрунтується на чотирьох видах компетенцій: в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Мовні навички є складовою частиною мовленнєвих умінь. Слід зазначити, що компетенція в говорінні включає компетенцію діалогічного та монологічного мовлення, отже необхідно формувати у студентів уміння користуватися обома видами мовлення. Лексична компетенція включає лексичні знання і мовленнєві лексичні навички, граматична – граматичні знання і мовленнєві граматичні навички; фонологічна – фонетичні знання та мовні слух – вимовні навички.

Дискурсивна компетенція (discourse competence) включає комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовних функцій із застосуванням адекватних мовних моделей – зразків. Це – здатність керувати промовою і структурувати її за допомогою тематичної організації, зв'язності, логічної організації, стилю та риторичної ефективності.

Соціокультурна та соціолінгвістичних компетенцій (sociocultural and sociolinguistic competence) – це знання, вміння використовувати в спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні і соціолінгвістичні реалії. У свою чергу, соціокультурну компетенцію можна розділити на країнознавчу компетенцію, тобто знання про культуру країни мови, що вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, традицій) і лінгвокраїнознавчу компетенцію. Остання передбачає володіння особливостями мовних і немовних особливостей (тобто міміка, жести) поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування. Іншими словами, сформованість в учнів цілісної системи уявлень про національно – культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати інформацію, яку асоціює і сам носій мови, з мовною одиницею і, таким чином, досягти мети – повноцінного розуміння в процесі комунікації.

Стратегічна компетенція (strategic competence) передбачає вміння вибирати ефективні стратегії для вирішення комунікативних завдань; розвиток здатності студентів до самостійного навчання та самовдосконалення, бажання спілкуватися, слухати і розуміти інших, планувати навчальний процес, вміти давати адекватну оцінку і самооцінку.

На думку Р. Т. Белла, комунікативна компетентність – це не вроджена здатність, а здатність, яка формується у взаємодії людини з соціальним середовищем, в процесі придбання ним соціально-комунікативного досвіду. Студент набуває комунікативний досвід тільки в процесі спілкування під час занять. Одиницею організації навчального матеріалу і навчального процесу є ситуація, розглянута в широкому соціокультурному контексті, тобто з включенням елементів, що дозволяють створити умови для залучення студентів до культури країни, мова якої вивчається, до психології її носія. Спілкування, як правило, проходить у безпосередньому контакті учасників, які штучно занурюються в умови, в яких відбувається комунікація. Мовні ситуації, а також комунікативно-ситуативні завдання дозволяють впливати на формування висловлювань, стимулюють учнів до створення текстів, викликають у них потребу в висловлюванні. При цьому під комунікативно-мовною ситуацією мається на увазі динамічна система взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного та суб'єктивного планів, які, як стверджує В. Л. Скалкін, стимулюють людину до мовного спілкування і визначають його поведінку в межах одного акту спілкування. Основною метою навчання є створення таких комунікативних ситуацій, які

спонукають до мови. Комунікативна ситуація – це ситуація мовного спілкування двох і більше людей, що представляє собою чітку структуру з наступними складовими: адресант; адресат; відносини між адресантом та адресатом і пов'язана з цим тональність спілкування (офіційна – нейтральна – дружня); мета спілкування; засоби спілкування (мова або його підсистема – діалект, стиль, а також невербальні засоби – міміка, жести); спосіб спілкування (усний / письмовий, контактний / дистанційний); місце спілкування. Всі ці складові є ситуативними змінними. Зміна значень кожної з цих змінних призводить до зміни комунікативної ситуації і, відповідно, до варіювання засобів, що використовуються учасниками ситуації, і їх комунікативної поведінки в цілому. Спілкуючись на заняттях, студент повинен визначити свою комунікативну мету. Грунтуючись на цьому, він вибирає тему і тип дискурсу. Також, в залежності від того, з ким він спілкується і в якій ситуації (офіційній, неофіційній, дружній), визначити зміст і мовну форму тексту. Що стосується слухача, то він також, перш за все повинен зорієнтуватися в ситуації і повинен спробувати визначити комунікативну мету мовця. Тільки в такому випадку розуміння змісту буде повноцінним, і слухач зможе адекватно реагувати на мета мовця.

Головним в акті спілкування є не зміст тексту, не його мовна форма, а вираз і досягнення комунікативних цілей партнерів. Спілкування як діяльність являє собою систему елементарних актів. Кожен акт визначається: суб'єктом – ініціатором спілкування; суб'єктом, якому адресована ініціатива; нормами, згідно з якими організовується спілкування; цілями, які учасники ставлять для досягнення в процесі спілкування; ситуацією, в якій здійснюється взаємодія. Для того щоб здійснити успішний акт спілкування, студент повинен здійснити певний перелік дій, які можна визначити наступним чином:

- суб'єкт спілкування повинен увійти в комунікативну ситуацію;
- суб'єкт спілкування оцінює характер комунікативної ситуації (сприятлива, несприятлива і т.п.) і орієнтується в ній;
- суб'єкт спілкування вибирає іншого суб'єкта для можливої взаємодії;
- постановка комунікативного завдання, що впливає з особливостей ситуації спілкування;
- підхід до суб'єкта взаємодії;
- суб'єкт-ініціатор привертає увагу суб'єкта – партнера;
- оцінка емоційно – психологічного стану суб'єкта-партнера і виявлення ступеню його готовності до взаємодії;
- суб'єкт-ініціатор налаштовується на емоційно – психологічний стан суб'єкта – партнера;
- вирівнювання емоційно-психологічних станів учасників спілкування, формування загального емоційного фону;
- комунікативний вплив суб'єкта-ініціатора на суб'єкта-партнера;
- суб'єкт-ініціатор оцінює реакцію суб'єкта-партнера на взаємодію і стимулює «хід – відповідь»;
- здійснення «ходу-відповіді» суб'єктом-партнером по спілкуванню.

Аналіз лінгвістичних та психологічних концепцій мовленнєвого спілкування дозволяє зробити висновок, що не будучи фактором, ситуація спілкування здійснює на комуніканта вагомий вплив. Ця залежність враховується у навчанні, де важливим прийомом є навчальна комунікативна ситуація. У реальному процесі спілкування комунікативні ситуації виникають, як правило, самі собою. Це так звані природні ситуації. Викладачі спеціально під час занять створюють штучно комунікативні ситуації, моделюючи природні. Спеціально створені (або штучні) комунікативні ситуації потребують певної деталізації зовнішніх обставин та умов, в яких має місце діалогічне спілкування; наявності вербального стимулу; визначення ролей, в яких комуніканти виступатимуть; стосунків між ними тощо. Наближення процесу навчання до потреб комунікації можливо тільки при організації матеріалу не навколо «розмовних» тем і «граматичних явищ», а навколо мовних задач, навколо функцій. Засвоївши матеріал для виконання однієї мовної задачі, студент набуває навичок володіння одним із механізмів загальної системи промови і може брати участь у спілкуванні. Просуваючись в оволодінні системою промови (за рахунок розширення сфер спілкування) студент на кожній ділянці процесу навчання може почувати себе компетентним мовним партнером, хоча й з усвідомленням необхідності удосконалення.

З цих названих дій і складається акт спілкування. Тому метою будь-якого практичного заняття з іноземної мови повинно бути створення сприятливого психологічного клімату для реалізації актів комунікації і досягнення розвитку іншомовної комунікативної компетенції на такому рівні, щоб навички і знання, отримані в процесі навчання, були адекватно реалізовані в природному мовному середовищі з носіями мови, що, в свою чергу, є запорукою успішного забезпечення діалогу культур.

Викладені в статті матеріали будуть використані в подальших практичних методичних розробках, спрямованих на розвиток іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних вишів з метою покращення їх рівня знань з іноземної мови та реалізації набутих знань, вмінь та навичок під час практичних занять в поза аудиторному професійному та науковому спілкуванні, що є основною задачею формування конкурентоспроможного фахівця на ринку праці сьогодення.

Література:

1. Кузовлєв В. П. Индивидуализация обучения иноязычной речевой деятельности как средство создания коммуникативной мотивации. Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук / В. П. Кузовлєв. – Липецк, 1982.
2. Ніколаєва С. Ю. Цілі індивідуалізації навчання іноземної мови у мовному педагогічному вузі / С. Ю. Ніколаєва // Методика викладання іноземних мов. – Київ : Вид-во «Радянська школа». – Вип. 16. – 1987 – С. 53–58.
3. Пастрик Т. В. Психологічні особливості формування продуктивного білінгвізму у майбутніх перекладачів. Дис. на здобуття ступеня кандидата психологічних наук / Т. В. Пастрик. – 2005.
4. Sandra J. Savignon. Communicative Language Teaching : Linguistic Theory and Classroom Practice, 2011.